

e-ISSN: 2148-0494

dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Bahar 2018, Cilt:6, Sayı:11, 6:240-243

Gönderim Tarihi: 20.03.2018

Kabul Tarihi: 11.06.2018

İslam Düşüncesi: I, İslam Düşüncesinin Yapısı ve Selefilik

Salih Aydın

Külliyat Yayınları, İstanbul, 2016, 251 sayfa

Aziz SEKMAN*

Klasik İslam düşünce geleneği ilk dönemlerde tasavvuf, kelim etrafında şekillenmiştir. Daha sonraki dönemlerde felsefe ile tanışan İslam dünyası, bu felsefi düşünceyi ya da yapıyı kendisine uyarlamada bazı zorluklar yaşamıştır. Buna rağmen İslam coğrafyasında felsefi bir temel ya da belirtiler kendini göstermeye başlamıştır. Felsefe-din uzlaşımı konusunda ilk söz eden Kindi devamında Farabi, İbn Sina ve '*Faslu'l-Makal*' adlı yapıtıyla felsefe-din uzlaşımını toplu bir şekilde bize sunan İbn Rüşd ile zirveye ulaşmıştır. İslam dünyasında felsefenin ortaya çıkması ile artık eleştirel düşünce kendini göstermiştir. Bununla birlikte ilahi bilgi ve kaynağı ne olacak sorusu karşısında bazıları felsefi bazıları ise dinî bir temel bulmaya çalışmışlardır. İslam dünyasının ilk gelişim safhalarında ortaya çıkmış olan Selefilik düşüncesi ya da ekolü, ilahi gerçekliğin sadece din ile anlaşılabilirliğini belirtirken, kelamcılar ise bu konuda akli ön plana almışlar ve dini arka planda bırakmışlardır. Yazar ele almış olduğu eserinde bu konuları karşılaştırmalar ve örneklendirmeler yaparak konuyu açık ve anlaşılır bir üslupla bizlere sunulmuştur.

Eleştirimizde, Aydın tarafından yazılmış olan 4 ciltlik '*İslam Düşüncesi*'nin birinci cildi olan '*İslam Düşüncesinin Yapısı ve Selefilik*' adlı eser irdelenecektir. Kelamcı ve felsefeci olan yazar birinci ciltte kelim anlayışını ele almamış olup ikinci cildin tamamını kelim düşüncesine ayırmıştır. Birinci ciltte İslam düşüncesinin yapısı ve Selefilik ele alınmış olup kitabın büyük bir kısmı İslam düşüncesinin yapısına yer verilmiştir. Ele almış olduğu konular birbirini tamamlayıcı nitelikte, açık ve anlaşılır bir dille yazılmıştır.

'*İslam Düşüncesinin Yapısı ve Selefilik*', giriş ve bir bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmı yani eserin ana konusunu oluşturan bölümde İslam düşüncesinin yapısı, İslam'ın kelime anlamı, düşünce kavramı, İslam düşüncesinin doğuşu, özellikleri, gelişimi ve bunun sebepleri ele alınmıştır. Bu bölüm bir özet mahiyeti niteliğindedir. Yazar, İslam mucizesinin akli ve ilmi mucize olduğunu ve dini bilginin 'sem' ve 'akıl' olmak üzere iki dayanağı olduğunu belirtmiştir. Semiyat, özel olarak uhreviyat

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, azizsekman0202@gmail.com

konuları genel anlamda ise nübüvveti konuları ele almaktadır. Akıl ise özel anlamda ilahiyat konularını ele alırken genel anlamda ise nübüvvet konularını ele almıştır. Burada nübüvvet dini bilgiyi sağladığı gibi akıl da bu bilgiyi sağlamaktadır. Dinin birinci kaynağı Vahiy ikinci kaynağı ise ittiba yani tabi olmaktır. Birincisi semiyat tarafında verilirken ikincisi ise akliyat tarafında verilmektedir. Birincisinde birey dinleyici, alıcı ve pasifken ikincisinde birey kavrayıcı, seçici ve aktiftir. İnsani bilgi ile ilahi bilginin aynı olmayacağı ve aynı zamanda insanın bilme eylemi vahiy ya da iç bir ilhama bağlıdır. İnsani bilme ilahi bir el veya tanrısal bir akıl tarafında yönlendirilmektedir. İlahi bilgi ve vahiy yoluyla gelmiş olan kitap, insan için pasif ve edilgen bir durumdadır. Kitabı aktif hale getirecek olan insanın kendisidir. Kitabı konuşturacak olan insan, hakikat arayışında olduğu sürece kitap canlanır ve hidayete erecektir. Akıl iç ve dış ilahi destekten mahrum olduğu zaman amacını gerçekleştirme mümkün değildir. İslam felsefe düşüncesinde, hakikatin yollarını ve bilgisini güçlendirmek ancak akıl ile vahyin uzlaşımı ile mümkündür. Burada 'kütüb', 'zübür', 'suhuf' ve 'ehl-i kitap' gibi kavramları sadece din tarihi açısından değil de felsefi düşünce açısından da ele alınmalıdır. Bu kelimelerin sadece dinler tarihi açısından ele alınmasının nedeni Batı merkezli çarpık felsefe tarihi yazımlarından kaynaklanmaktadır. İslam düşünce tarihinde ortaya çıkmış olan 'selefi', 'kelami', 'sufi' ve 'felsefi' bütün ekoller mantıksal bir düzen içinde ortaya çıkmış olup hakikate giden yollardır (c. I, s.34).

İslam kelimesi, ilahi bir dine ve vahiybilye atıfta bulunan, semavi kaynaklı bir dinin adıdır. İslam etimolojik köken olarak sağlıklılık, kusursuzluk, esenli ve güvenli anlamına gelen 'silm', 'selm', 'selamet' köklerden türemiş olup, 'ram olmak', 'boyun eğmek', 'güven sağlamak', 'barışı gerçekleştirmek', 'bütün korku ve kötülüklerden uzak' anlamlarına gelmektedir. İslam kelimesini daha iyi anlaşılması adına 'iman' kavramı ile karşılaştırmak faydalı olacaktır. İman ve İslam kelimeleri aynı anlamı iki farklı açıdan bize sunan iki anlamdaş kelimedir. Kur'an ve hadislerde bu iki kavramın aynı olduğunu belirten veriler olduğu gibi farklı olduğunu hissettiren ifadeler de bulunmaktadır.

İslam düşüncesinin ortaya çıkmasında siyasi olayların büyük bir etkisi vardır. İslam öncesi dönemde, Ümeyyeoğulları ile Haşimoğulları arasındaki kavga ve sürtüşmeler ve halife kavgaları İslam düşüncesinin doğması adına büyük bir önem arz etmektedir. Bu siyasi yapının İslam düşüncesini şekillendirmesinde en etkili olan kavram 'iman' kavramı olmuştur. Bu kavram siyasi söylemleri belirginleşmesine neden olmuştur. İslam düşüncesinde, iman kalbin, lisanın ve diğer azaların fiilinden ibaret olduğunu söyleyenler Hadisçiler, Mu'tezile, Hariciler, Zeydiyye, İman Malik, İman Şafi, İman Ahmet ve Evzai mezhepleridir. Ehl-i Hadis'in yorumuna göre ise iman farzlarıyla ve nafileleriyle bütün taatların adıdır. İslam hayatı tamamıyla Kur'an yorumundan ibarettir. İslam düşüncesini etkileşimi dengeli ve fazla aşırıya kaçmayan bir etkileşimdir. İslam düşüncesi Kur'an ve Sünnet'ten doğmuş olup dış bir etkiye maruz kalmamıştır. Ama özellikle 17. yüz yılın oryantalistleri İslam düşüncesinin tamamıyla dış etkenlere bağlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu

oryantalistlere göre Peygamber dini problemlerde akli kullanmayı yasaklamıştır. Çünkü Allah'ın varlığını kanıtlanamayacağını belirtmiştir. Bundan dolayı akli Kuran'ın ön gördüğü bir şey olmadığını belletmişlerdir. İslam düşüncesi Kur'an ve Sünnet'ten doğup filizlenmiş ama dış etkileşimde de bulunmuştur. İslam düşüncesi bu etkileşimde pozitif olanın yanı sıra negatif etkileri de bünyesine almıştır. Bu karşılıklı olan etkileşim genellikle, fetihlerle, ilim meclisleri, tercümelemler, seyahatler gibi birden fazla yol ile gerçekleşmektedir. Bugünkü Avrupa'nın kullanmış olduğu tecrübi metodu Müslüman bilim adamları tarafında geliştirilmiştir. Batı'daki hümanist hareketleri, kadim ilimleri, bilimsel yöntemi ve batı mistisizmin canlanmasının temel nedeni İslam felsefesidir. Her iman sistemi kendine özgü bir düşünce sistemi, insan tipi ve zihniyeti ortaya koyduğu gibi İslam düşüncesi de kendine has bir düşünce sistemi ve insan tipi ortaya koymuştur.

İslam düşüncesinin en temel özelliği, yaratan, rahmet ve adalet sahibi bir Allah inancı ve bir ahret inancı varlığına dahil bir hayat felsefesidir. İslam düşüncesi dengeli bir düşünme sistemidir. Bu denge Allah ile insan arasında olan bir dengedir. İslam düşüncesi dışındaki dinlerde böyle Allah'ı insanlaştırmışlardır ya da insanı ilahileştirmişlerdir. Allah ile kul arasındaki dengeden farklı olarak, realizm ve idealizm, Tanrı ile âlem ve insan ile alem arasında bir denge bulunmaktadır. İslam düşüncesinin gerilemesinin temel nedeni 'tembellik'tir. Bu tembelliğin ortaya çıkmasını nedeni 'cihat' ve 'ictihadın' anlam ve önemini kaybetmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü cihat ve ictihad bir ibadet olmaktan bir hüküm durumuna gelmiştir. İslam düşüncesinin temel kavramı "tevil"dir. Ancak te'vil yolu ile İslam düşünce yapısını anlamamız mümkündür. Tevil'in yapılması için insanların kalıplaşmış düşünce ve önyargılardan kurtulması gerekmektedir. Aydın, felsefe ve Mutezile'nin te'vil anlayışı, Ehl-i Sünnet ve Gazali'nin te'vil anlayışı, Ehl-i Sünnet ve İmam Azam'ın te'vil anlayışı ve Selefi te'vil anlayışı gibi farklı olan anlayışları ve kısa bir şekilde ele almıştır. Mu'tezile ve filozoflar Uhreviyat konularında te'vil yaparken, Ehl-i Sünnet ve Gazali ilahiyat konularında te'villeri yapmıştır.

Eserin Selefilik ile ilgili bölüme geldiğimizde Aydın, Selefiliğin tanımını, İslam düşüncesindeki yerini, özelliklerini ve önemli temsilcilerine yer vermiştir. İslam düşüncesinin ilk dönemlerde ortaya çıkan olan Selefilik bir İslami ekoldür. Selefilik, İslam toplumlarındaki Müslümanların birbirleri ile konuşma dilidir. Tam ve net bir kriteri olamadığı için açık bir tanımlaması da yapılmamıştır. 'Selef-i Salih', öncü topluluk anlamına gelmektedir. Peygamber Efendimizin arkadaşları (sahabe) ve onlardan sonra gelen Tabiin olanlar için kullanılmaktadır. Öncü topluluk İslam'ı ilk kabul etmiş olan 'Sahabe', 'tabiin', 'tebe-i tabiin' ilk üç kuşaktır. Sahabeler Peygamber'in hayatını en iyi bilenler ve İslam'ı en doğru şekilde anlayanlardır. Bu üç kuşak bizlere sahih İslam anlayışını kesintisiz bir şekilde aktarma noktasında önemli ve büyük bir rol üstlenmişlerdir. Seleficilik, yaygınlık anlamına gelmektedir. İslam düşünce tarihinde Selefiye adını almış fakat bu isimde bir mezhep yoktur. Selefilik bir mezhep olmanın dışında daha çok bir yöntem yaklaşım tarzıdır. Seleficilik kendi görüşünde olmayan insanları din düşmanı olarak görmüşlerdir. Selefiliğin en önemli

özelliği, inanç konusunda kelamcıların benimsemiş oldukları 'ilham' ve 'keşfe' yer vermemesidir. Selefiler nakli (din) akla tercih etmişlerdir yani dini ön plana çıkarmışlardır. Onlar te'vil ve Teşbihten kaçıp tenzih ve tefvizi ilkeleri benimsemişlerdir. Selefiler'e göre ayet ve hadislerin manaları sadece sahabenin anlamış olduğu kadarıyla mümkündür. Yani sahabeler İslam'dan ne anlamış ise odur. Onlara göre ilk üç neslin beyan ve uygulamaları aynen uygulanmalı ve onla aykırı olan görüşlerden uzak durulmalıdır. Selefiliğin temel inancı, Kur'an ifadelerini yüzeysel ve zahiri olarak kabul etmek, mahiyeti araştırmaktan ziyade İslami bir inanca sahip olmak ve bildirmekten ibarettir. Onlar hadis taraftarı olup geliştirmiş oldukları Sünnet anlayışı İslam düşünce yapısı ile bağdaşmamaktadır. Selefilik anlayışın en önemli temsilcileri, Ahmet b. Hanbel, İmam Şafii, Malik b. Enes ve İmam İbn Teymiye'dir. Bu eser selefiliğin tarihsel olarak nereye dayadığı konusunda bizlere bilgi vermesi noktasında önemlidir.

Sonuç itibari ile Aydın tarafında, yazmış olduğu bu eser klasik İslam düşünce ekolleri ve kavramları üzerinden hareketle karşılaştırmalar ve eşleştirmeler yaparak konuyu özet bir şekilde bizler sunmuştur. Yani İslam düşüncesindeki bütün unsurları, ekollerin düşünce eylemlerini, olgularını, insani ve ilahi kökenlerini ve felsefi geleneklerini ele almış ve konuları birbiriyle ilişkili ve sistematik bir şekilde sunmuştur. Açık ve anlaşılır bir dil ile konuları ele almış olup anlatmak istediğini doğrudan okuyucuya aktaran bir üslup kullanmıştır. Yazar, eseri yazarken kelamcı bir çerçevede konuları ele almıştır. İslam düşüncesi ile ilgilenenler için giriş kitabı olarak değerlendirilebilir.